

Doktori (PhD) értekezés tézisei

AZ IFJÚKORI KULTÚRAFOGYASZTÁS ÉS MŰVÉSZETI TEVÉKENYSÉGEK ZENEI VONATKOZÁSÁNAK GYERMEKKORI GYÖKEREI

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola hallgatóinak kapcsolata a zenével gyermekkori extrakurrikuláris művészeti tevékenységeik tükrében a 2020 utáni időszakban

Kiss Julianna

Témavezető: Prof. Dr. Váradi Judit

DEBRECENI EGYETEM
Humán Tudományok Doktori Iskola

Beregszász-Debrecen, 2024

Az értekezés célkitűzése, a téma körülhatárolása

Az ifjúkori kultúrafogyasztás és a művészeti tevékenységek kulcsszerepet játszanak a fiatalok esztétikai érzékének és kulturális identitásának formálódásában, és ezek az élmények gyakran a gyermekkori művészeti tevékenységekkel kezdődnek. A művészetekkel való korai megismerkedés elősegíti a kreatív gondolkodást és az érzelmi intelligenciát, amely alapot teremt a későbbi kulturális érdeklődéshez és aktív részvételhez a művészeti életben. Kutatásunkban a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola hallgatóinak kultúrához fűződő viszonyát vizsgáltuk gyermekkori művészeti tevékenységeik tükrében, figyelembe véve a családi háttér hatásait. Vizsgálatunk szervesen kapcsolódik a neveléstudományhoz, hiszen lehetőséget nyújt a művészetoktatás hosszú távú hatásainak feltérképezésére; a megkérdezettek művészethez való viszonyát a gyermekkortól az ifjú felnőttkorig tárva fel. A kultúrafogyasztás kérdése ugyanakkor a szociológiai kutatások gyakran kutatott témaköre is.

Számos kutatás fókuszában megjelenik a gyermekkori művészeti nevelés és művészeti fogyasztás vizsgálata, mások az ifjúkori kultúrafogyasztással foglalkoztak, a kulturális tőke szerepe a művészetfogyasztásban szintén visszatérő kutatási terület. Ezek a kutatások azonban egy időszíken vizsgálják a

jelenségeket, míg mi újszerű megközelítésben a múlt és a jelen összefüggéseire koncentrálnak. A Kárpát-medencei ifjúságkutatások ugyan vizsgálták a kárpátaljai ifjúság szabadidő-eltöltési szokásait (Székely, 2018; Domokos, Kántor, Pillók, & Székely, 2020), ezek összefüggése a gyermekkori extrakurrikuláris művészeti tevékenységekkel viszont eddig viszonylag feltáratlan terület. Kutatásunk nemzetközi relevanciáját az Arts Council England 2005-2006 folyamán végzett átfogó kutatása adja (Oskala és mtsai, 2009), amely az egyetlen tudomásunk szerinti kutatás, amely a felnőttek kultúrafogyasztását a gyermekkori művészeti tevékenységekben való részvétel fényében tanulmányozta. A kutatás során felmérték, hogy a megkérdezettek milyen gyakran vettek részt a megkérdezettek fiatalkorukban művészeti eseményeken szüleikkel, valamint a szülők milyen mértékben támogatták őket művészeti és kreatív tevékenységekben. Az eredmények alapján szoros kapcsolat mutatkozik a gyermekkorban átélt művészeti élmények és a felnőttkorban végzett művészeti tevékenységek között, megerősítve, hogy azok, akik gyermekkorukban ösztönzést kapnak a művészetekkel való foglalkozásra, nagy valószínűséggel válnak aktív művészetfogyasztóvá felnőttként. Ehhez a kutatási irányhoz csatlakozik a „Gyermekkori extrakurrikuláris művészeti tevékenységek és ifjúkori

kultúrafogyasztás” című kutatásunk, amelynek nívumát a gyermekkori művészeti extrakurrikulum hatásának vizsgálata mellett újszerű földrajzi fókusza is jelenti. Vizsgálatunk célja a válaszadók kultúrához, elsősorban a zenéhez való viszonyának feltérképezése volt.

Az empirikus vizsgálatunkban részt vevő hallgatók történelmi jelentőségű időszakban léptek be a felsőoktatásba vagy töltötték ott meghatározó éveiket: a 2020–2023 közötti években olyan nagyhatású társadalmi folyamatok zajlottak vagy vannak jelen napjainkban is, mint a Covid-19 világjárvány és az orosz-ukrán háború. A kutatás egyszerre nyújt pillanatképet ezekről a változásokról, és igyekszik azok rövid távú hatásait is értelmezni. Az általunk vizsgált minta mind korosztály, mind földrajzi régió tekintetében rendelkezik közös metszettel az elmúlt évtizedekben megvalósuló kárpát-medencei ifjúságkutatásokkal, így eredményeinket tágabb kontextusban is el tudtuk helyezni. Kutatásunk földrajzi fókusza Kárpátalja, ezért a vizsgálat főbb dimenzióinak bemutatásakor figyelmünket erre a régióra összpontosítottuk. A kutatásunk alapját képező minta a kárpátaljai főiskolai hallgatók csoportja, amely az eredmények tágabb összefüggésbe helyezésének érdekében kiegészül a Partiumi Keresztény Egyetem válaszadóival.

Az értekezés elméleti részében három fő dimenziót járunk

körül, melyek közül az első az extrakurrikulum fogalomköre, valamint annak története és oktatáspolitikai vonatkozásai Ukrajnában.

Az iskolán és/vagy tanórán kívüli oktatás funkciója és lehetőségei a gyermekek életében különböző megítélés alá esnek mind a nemzetközi, mind a hazai szakirodalomban. A tanulók szabadidejére vonatkozó kutatások nagy része a gyermekek életmódjának időmérlegeire korlátozódik, míg más szerzők oktatásszociológiai elemzésekben térnek ki az iskolán kívüli oktatás világára (Páskuné Kiss, 2014). Otto (1975) az extrakurrikuláris tevékenységeket harmadik kurrikulumnak nevezi a kötelező és a választható tárgyak után (Otto, 1975). Báthory (1992) az extrakurrikuláris oktatási programokat két nagy csoportra bontja a szolgáltatás helyszíne, valamint működtetője szerint: iskolai tanórán kívüli (intramurális), valamint iskolán kívüli (extramurális) programokra (Báthory, 1992). Nahalka (2003) az extrakurrikulumot tágabb értelemben definiálja. Véleménye szerint közös az ilyen tevékenységekben, hogy kombinálják a különböző, tanulói tevékenységekre alapozó eljárásokat, valamint formáik is sokfélék. Nahalka ide sorolja a táborokat, a terepgyakorlatokat, a kutatómunka alkalmait is (Nahalka, 2003). Trencsényi a fenntartó szerint csoportosítja az extrakurrikulum egyes megnyilvánulási formáit. Véleménye

szerint az a közös vonás valamennyi extrakurrikulumban, hogy változatos korcsoportokat céloznak meg (Trencsényi, 2006). Bárdossy (2011) az extrakurrikulumokat az iskolai tanulás, tanítás összefüggésében a tanórán kívüli tanulás folyamatterveiként, programjaiként definiálja. Az extrakurrikulum fogalmát összefüggésbe hozza a szabadsággal, a választhatósággal, a sajátos érdeklődéssel és a speciális szükségletekkel, a programválasztékkal (Bárdossy, 2011). Nagy és Veszprémi (2018) az extrakurrikulum tágabb, modernebb értelmezése mellett foglal állást, miszerint ide tartoznak a tanórákhoz valamilyen formában köthető tevékenységek (házi feladat, tematikus napok, korrepetálás, tanulmányi kirándulás), és az iskolai órákhoz nem kötődő alkalmak is (speciális foglalkozások, szakkörök, művelődési házak által kínált programok) (Nagy & Veszprémi, 2018). Vámos Krisztina (2015) megállapítása szerint minden, az iskolai órákon megvalósuló alaptevékenységet kiegészítő foglalkozás extrakurrikulárisként értelmezhető. Marsh és Kleitman (2002) munkájára támaszkodva az extrakurrikuláris programok hatásait Vámos öt modellben írja le: zéró összegű modell, *fejlesztési modell*, *identifikációs modell*, *küszöbmodell*, valamint a *társadalmi egyenlőtlenségek csökkentése* modellje (Vámos, 2015).

Az extrakurrikuláris tevékenységekben való részvétel hatásait tekintve kutatásunk szempontjából a fejlődési modellel tudunk azonosulni. Úgy véljük, hogy az extrakurrikulum pozitív irányba befolyásolja a gyermekek fejlődését, hiszen annak felismerése, hogy az iskolán kívül is képesek siker elérésére, és esztétikai produktumot hoznak létre, hosszú távon is segítheti az önbizalom kialakulását. Kutatásunkban az extrakurrikulum művészeti aspektusát vizsgáljuk, és a gyermekkori érintettségre fókuszálunk. Az extrakurrikulumra Váradi (2023) értelmezését követve úgy tekintünk, mint az iskolai kötelező tanórán kívüli, szabadon választott, változatos helyszíneken (művészeti iskola, zeneiskola, szakkörök, különórák), különböző szervezeti szinten (iskolák, művelődési házak, együttesek, csoportok) és gyakorisággal megvalósuló tevékenységre. Mivel egy adott tevékenység esetleges hosszútávú hatását szeretnénk feltérképezni, fontos szempontot jelent számunkra a rendszeresség: kérdőívünk ezért nem terjed ki a művészettel való egyszeri, alkalmoszerű találkozásokra, mint például a nyári táborok, koncerteken való részvétel, workshopok. Extrakurrikuláris művészeti tevékenységben való részvétel alatt kissé szűkítve a fogalmat a valamilyen szintű rendszerességet feltételező érintettséget értjük.

Az elmúlt közel három évtizedben Kárpátalján jelentősen

átalakult a művészeti oktatás gazdasági, törvényi és szakmai háttere. Ukrajnában a művészeti oktatás két állami szerv, az Oktatási és a Kulturális Minisztériuma hatáskörébe tartozik. Ez a kettősség a szovjet időszak óta fennáll és némi nehézséget okoz a művészetoktatás törvényi szabályozásának gyakorlatban való megvalósításában. A most az ifjúság soraiba tartozó hallgatók gyermekkori extrakurrikuláris tevékenységének vizsgálatának megalapozásához áttekintettük az extrakurrikulumot szabályozó törvényi rendelkezéseket. A jelenlegi törvényi háttér elemzése mellett annak múltbéli alakulását is vizsgáltuk. Az extrakurrikulum történetét Kárpátalja intézményes zeneoktatásának kialakulásán és fejlődésén keresztül tekintettük át. A térség zeneoktatásának múltját kutatva azt az időszakot vizsgáljuk, amelyre a magyarországi zenei neveléstörténetnek már nincsen rálátása: a két világháború közötti két évtizedet (1919-1939), majd a szovjet éra és a független Ukrajna fennállása óta eltelt több mint két és fél évtized zenei oktatás számára releváns történéseit.

Elméleti keretünk második dimenziója az ifjúság, mint sajátos jellemzőkkel rendelkező társadalmi réteg bemutatása. A disszertáció elméleti részében külön fejezetben vázoljuk e korosztály létrejöttének folyamatát a 20. század eseményeinek kontextusában. Ukrajnában a szovjet éra hatása hosszan érezhető

a politikában, a társadalmi folyamatokban, a kultúra, a gazdaság és az oktatás terén, de befolyásolja az ifjúság rendszerváltás óta kialakuló rétegek jellemzőit. Kárpátalja geopolitikai hatalmak ütközési zónájában helyezkedik el, és az elmúlt években jelentős migráció tapasztalható a térségben. Az ebben a régióban élő ifjúságot sajátos kettősség jellemzi. Jelen van az ifjúság átalakulása és a hagyományok széthullása miatti félelem, mint „keleti” sajátosság, ugyanakkor a változások nyugatról áradó folyama sem kerülte el a régiót. Az általunk vizsgált minta egyedi vonása, hogy tagjai a kárpátaljai és a partiumi magyar kisebbséghez tartozó fiatalok. Ez a sajátosság kulturális szokásaikat és preferenciáikat nagyban befolyásolja, eltérővé téve őket az ukrán- és románajkú többségtől. A kultúrafogyasztás a mintánk tagjai körében nagyrészt a többségitől eltérő nyelven zajlik, befolyásolják továbbá a nyugati hatások és trendek.

Elemzésünk harmadik dimenziója a kultúrafogyasztás és a szabadidőben végzett művészeti tevékenység. Hunyadi (2005) két fő kategóriát azonosított a szabadidő eltöltésében, a hagyományos megközelítést (olvasás, színházlátogatás, hangversenyek) és a modern szabadidős orientációt (internet, mozi, könnyűzenei koncertek) (Hunyadi, 2005). Pusztai, Bocsi, Karasszon (2012) munkájukban kiemelik, hogy a szabadidő

eltöltését befolyásoló tényezők közé tartozik a szülők iskolázottsága, a kulturális tőke, valamint az adott értékrend előnyben részesítése, legyen az hagyományos vagy materiális jellegű (Pusztai, Bocsi, Karasszon, 2012). A szabadidő részét képezi a kultúrával ápoltság kapcsolatát általunk vizsgált két dimenziója. A kultúra fogalma lényeges kategória több tudományág számára, és számos meghatározása létezik a korok és filozófiai irányzatok váltakozásával, de a definíciók összefoglalhatók úgy, hogy a kultúra az emberiség által létrehozott anyagi és szellemi értékek összessége, egy személy műveltsége, illetve a mindennapi élethez szükséges ismeretek rendszere. Kutatásunk kulcsfontosságú elemei a kulturális fogyasztás és a kulturális részvétel. A kultúrafogyasztás (cultural consumption) az egyének különböző kulturális termékek és szolgáltatások élvezetét jelenti, beleértve a művészeteket, szórakoztatást, médiát és irodalmat. Rössel, Schenk és Weingartner (2017) szerint a kultúrafogyasztás (cultural consumption) magában foglalhatja a könyvek olvasását, koncertekre járást, múzeumok és galériák látogatását, valamint filmek és televíziós műsorok megtekintését (Rössel, Schenk, & Weingartner, 2017). Pierre Bourdieu (1984) a kultúrafogyasztás kapcsán rámutatott, hogy ez nem csupán személyes preferenciák kérdése, hanem szorosan összefügg az egyének társadalmi

helyzetével és kulturális tőkájével (Bourdieu, 1984). Casarin és Moretti (2011) a kulturális fogyasztást kognitív és érzelmi megközelítéseken alapuló szakaszos folyamatként értelmezik, amely a tudásalap felépítését és a kulturális tőke gyarapítását foglalja magában (Casarin & Moretti, 2011).

A kulturális részvétel (cultural participation) egy tágabb fogalom, amely magában foglalja az egyének aktív részvételét a kulturális életben. Peterson és Kern (1996) szerint a kulturális részvétel lehetőséget nyújt az egyének számára, hogy kifejezzék önmagukat és kapcsolatokat építsenek másokkal (Peterson & Kern, 1996). Morrone (2006) három típusát különbözteti meg: a figyelő/fogadó magatartást, az amatőr előadást és az interakciót, különösen a digitális platformokon (Morrone, 2006). Jancovich és Stevenson (2023) rámutatnak, hogy a kulturális részvétel az állam tevékenységében vagy szolgáltatásaiban való részvételt jelenti, amely az Emberi Jogok Nemzetközi Nyilatkozata által rögzített jog (Jancovich & Stevenson, 2023). A Barcelona Institute of Culture & Barcelona City Council (2023) szerint a kulturális részvétel négy dimenziója közé tartozik a kulturális szervezetek tevékenységeihez való hozzáférés, alkotói gyakorlatok, közösségi részvétel és a kulturális politikák kialakításában való részvétel (Barcelona Institute of Culture &

Barcelona City Council, 2023).

Kutatásunkban kultúrafogyasztás alatt a szabadidőben végzett, a kulturális alkotások élvezetére irányuló tevékenységeket értjük. A kulturális részvétel lehetséges formái közül elemzésünkben egy dimenziót vizsgálunk, az amatőr művészeti tevékenységekben való részvételt. Úgy véljük, a kultúrával való kapcsolatnak része az aktív, alkotói tevékenység is, ezért megvizsgáltuk, szerepet kap-e a fiatalok életében a művészeti tevékenységgel való aktív foglalkozás a szabadidőben.

Az alkalmazott módszerek bemutatása

Kvantitatív vizsgálatunk magját a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola hallgatói képezik, mintánk az összehasonlítás érdekében kiegészül a Partiumi Keresztény Egyetem hallgatóival. A kérdőívek visszaérkezési aránya Kárpátalja esetében 16%, Partium esetében 14% volt. Az adatgyűjtés 2022 januárja – 2023. áprilisa között folyt online kitölthető, valamint papír alapú kérdőív segítségével; összesen 272 kitöltés érkezett be. A megkérdezettek magyar anyanyelvűek, a Bachelor képzési szint különböző évfolyamáról kerültek ki. A válaszadókhoz a velük való személyes kapcsolaton keresztül, vagy az érintett felsőoktatási intézmények alegységeinek hivatalos megkeresése

nyomán jutott el a kérdőív: nem valószínűségi, kényelmi mintavételt alkalmaztunk. Az adatgyűjtés korlátját jelentette a választott módszer ismert sajátossága, az alacsony visszaérkezési arány, illetve a háború kitörése Ukrajnában, ami a kutatás alapsokaságának kárpátaljai részét érintette.

Saját fejlesztésű mérőeszközünk három részből épült fel. Az első kérdésblokkban az olyan háttéradatakra kérdeztünk rá, mint a válaszadó kora, neme, családi állapota; jelenlegi tanulmányai tudományterülete, finanszírozási és képzési formája; kibocsátó oktatási intézményének típusa, tannyelve, települése. A második kérdésblokk a gyermekkori iskolai kötelező tanórán kívüli művészeti tevékenységek három csoportját (zenei, vizuális és tánctevékenységek) térképezte fel. A kérdőív harmadik részében a válaszadók szabadidős tevékenységeit két szempontból vizsgáltuk: milyen tevékenységeket végeznek, illetve milyen kulturális (magas kultúrához, vagy inkább a tömegkultúrához sorolható) rendezvényeken vesznek részt.

Az adatok elemzésére az SPSS statisztikai adatelemző programot használtuk. A leíró statisztikai mutatók vizsgálata mellett kereszttábla elemzéseket, faktoranalízist, klaszterelemzést végeztünk, korrelációt vizsgáltunk, majd további összefüggéseket kerestünk paraméteres (pl. t-próba,

korrelációs számítás, regresszió) és nemparaméteres (pl. keresztábra-elemzés, Mann-Whitney teszt, Kruskal-Wallis próba) vizsgálatok segítségével. Mintánk nem reprezentatív, ezért az elemzés során levont következtetések az alapsokaságra nem általánosíthatóak, az általunk vizsgált megkérdezettek csoportjára vonatkoznak. Disszertációmban mind kutatási kérdéseinket, mind pedig az ezekre épülő hipotéziseinket a kulturális tőke, a gyermekkori művészeti tevékenységek és a későbbi kultúrafogyasztás hármasszögében vizsgáljuk, így a következő kutatási kérdések megválaszolására törekedtünk:

1. Milyen attitűddel rendelkeznek a megkérdezettek a gyermekkori extrakurrikuláris művészeti tevékenységeik felé?
2. Milyen kulturális tőkével rendelkeznek azok, akik gyermekkorukban extrakurrikuláris művészeti tevékenységekben vettek részt?
3. Milyen kapcsolat van a gyermekkori kötelező iskolai tanórán kívüli művészeti tevékenységekben való részvétel és a kultúrafogyasztás egyes formái között?
4. Milyen kapcsolat van a kulturális tőke és az ifjúkori kultúrafogyasztás egyes formái között?
5. Milyen kapcsolat van a kulturális tőke és az ifjúkori művészeti tevékenységekkel való foglalkozás között?

6. Milyen kapcsolat van a gyermekkori kötelező iskolai tanórán kívüli művészeti tevékenységekben való részvétel és az ifjúkorban szabadidőben végzett művészeti tevékenységek között?
7. Milyen attitűd jellemzi a válaszadók kulturális fogyasztását az online térben?

Az eredmények tézisszerű felsorolása

Első hipotézisünkben feltételeztük, hogy *a művészetek iránt pozitívabb attitűddel rendelkeznek azok, akiknek a kultúra iránt elkötelezett szülői háttere van, mint azok, akiknek a családja negatívan, vagy semleges viszonyul a művészetekhez.* Regresszióelemzés segítségével négy modellt építettünk, végül egy összesített, 5. modellben vizsgáltuk meg azoknak a változóknak a hatását a megkérdezettek jelenlegi zenés magaskultúrafogyasztásának gyakoriságára, amelyek korábban szignifikáns magyarázó erejűnek bizonyultak. Az így alkotott modell szignifikáns ($F(5, 121)=12,395, p<0,001$), magyarázó ereje 33,9%-os. A szigorúbb 5%-os határon egyik változó sem mutatott szignifikáns hatást, a megengedőbb 10%-os küszöbnél viszont a szülők véleménye a művészetről szignifikánsnak bizonyult. A standard beta-mutatók alapján mintánk esetében megállapíthatjuk, hogy a legerősebb hatással az állandó lakhely

bír a zenés magaskultúrafogyasztás gyakoriságára. A megyeszékhelyen élők több lehetőséggel rendelkeznek és jobban élnek velük, mint falusi társaik. A regresszióelemzés eredményeit összegezve az ifjúkori zenei magaskultúrafogyasztást befolyásoló tényezőket feltáró elemzésünk alapján első hipotézisünket elfogadtuk. Adataink megerősítik, hogy az iskola mellett a gyermekek művészettel kapcsolatos befogadói attitűdjének kialakítására nagy hatással van a család kulturális tőkéje (Váradí & Józsa, 2021), valamint, hogy a generációk közötti transzfer hatása erőteljesebb, ha a szülő korábban maga is végzett művészeti tevékenységet (Váradí, 2013).

Második hipotézisünkben azt feltételeztük, hogy *a kulturális tőke és a gyermekkori extrakurrikuláris művészeti tevékenységekben való részvétel között pozitív kapcsolat van*. A gyermekkori művészeti tevékenységek minden típusában az átlagostól gyakrabban jelenik meg a magas kulturális tőke klaszter. A magas kulturális tőkéjű megkérdezettek gyermekkorukban a táncos tevékenységeket kivéve minden művészeti ággal az átlagostól gyakrabban foglalkoztak, mint alacsonyabb kulturális tőkével rendelkező társaik. Míg az alacsony kulturális tőkájűekre minden gyermekkori művészeti tevékenység az átlagostól kevésbé jellemző, az átlagos kulturális

tőkéjüeknél gyakoribb az átlagnál, hogy gyermekkorukban táncoltak, vagy klasszikus zenét, illetve hangszert tanultak. Ennek értelmében második hipotézisünk beigazolódtott.

Harmadik hipotézisünkben azt feltételeztük, hogy *kapcsolat van az ifjúkori kultúrafogyasztás formái és a gyermekkori extrakurrikuláris művészeti tevékenységekben való részvétel között.* Az eredmények alapján elmondható, hogy a legerősebb pozitív kapcsolat a gyermekkori klasszikus zene- és hangszertanulás, valamint a későbbi hangverseny-látogatás között van. Ebből a minta esetében arra következtethetünk, hogy a hangszertanulás és kórusrészvétel elérte általánosabb, nagyobb érvényű célját, és utánpótlást biztosított a klasszikus zenei események hallgatóságának. A táncelőadások közönségének soraiban nagyobb eséllyel találhatunk olyanokat, akik gyermekkorukban maguk is táncoltak, vagy néptáncoltak, illetve színjátszást tanultak. A gyermekkorukban a vizuális digitális alkotás valamely ágával foglalkozók kultúrafogyasztásuk tekintetében felnőttkorukban is a digitális képi világ közelében maradnak, esetükben pozitív kapcsolatra derült fény az artmozi-látogatás gyakoriságával. Az irodalmi rendezvények látogatói között gyakrabban fordulnak elő azok, akik gyermekkorukban színjátszásban vagy néptáncban vettek részt. Eredményeink alapján harmadik hipotézisünket elfogadjuk. Bár az

összefüggéseket alátámasztó korrelációs együtthatók közötti szignifikáns kapcsolat gyenge, összességében mintánkra nézve elmondható, hogy az egyes gyermekkori művészeti tevékenységek elsősorban a velük rokon művészeti ágakat érintő kulturális helyszíneknek/rendezvényeknek a látogatását befolyásolják pozitívan; mintánk esetében fény derült a gyermekkorban a művészetekkel ápolt kapcsolat hosszú távú pozitív hatásaira.

Negyedik hipotézisünkben azt feltételeztük, *hogy azok, akik magasabb kulturális tőkével rendelkeznek, nagyobb valószínűséggel válnak művészetfogyasztóvá felnőttként.* A gyermekkorban az oktatás által kifejtett hatások mellett jelentős, nem elkülöníthető szerepet játszik a család, mint közeg; ezért vizsgáltuk, hogy ez utóbbit számszerűsítő kulturális tőke változónk milyen összefüggéseket mutat az ifjúkori kultúrafogyasztással. Eredményeink alapján mind a tömegkultúra-fogyasztók, mind a passzívak esetében meghaladja a 60%-ot azok aránya, akik átlagos, vagy alacsony kulturális tőkével rendelkeznek. Az adatok elemzése mintánk esetében nem mutatott szignifikáns kapcsolatot a zenés magaskultúra- és a magaskultúrafogyasztás, valamint a kulturális tőke változója között. Ez alapján negyedik hipotézisünket el kell vetnünk.

Ötödik hipotézisünkben feltételeztük, hogy *azok, akik magasabb kulturális tőkével rendelkeznek, gyakrabban üznek művészeti aktivitást szabadidejükben.* A válaszadókat klaszterelemzés segítségével kulturális tőkájuk alapján négy csoportra osztottuk. Eredményeink alapján az alacsony kulturális tőkájúek szabadidőeltöltését az online világ irányába eltolódó meglehetősen egyhangúság jellemzi. Az átlagostól nagyobb mértékben játszanak és televízióznak e csoport tagjai, valamint több időt töltenek online (inkább passzív, „képernyőközpontú” cselekvések), és kapcsolattartással offline módon. Mind a kulturális, mind a fizikai tevékenységek az átlagostól kisebb mértékben jellemzőek rájuk. Az átlagos kulturális tőkájú csoportra az átlagtól valamitől jobban jellemző, hogy a válaszadók aktív pihenéssel vagy az otthon körüli szorgoskodással töltsék szabadidejüket. Az e csoportba tartozók is több időt töltenek online és szeretteikkel az átlagostól, de emellett szeretnek olvasni is. A negatív oldalra billen át esetükben a számítógépes játékkal vagy televízió előtt töltött idő. Átlagos mértékű a művészeti aktivitás (nem annyira kiugróan negatív átlagú, mint az alacsony kulturális tőkájú csoportnál). Az adatok elemzése azt mutatta, hogy a magas kulturális tőkájú válaszadók szignifikánsan gyakrabban foglalkoznak szabadidejükben művészeti aktivitással, mint az alacsony

kulturális tőkájú hallgatótársaik. A magas kulturális tőkájúek esetében kerül először az átlag felé a művészeti tevékenység felnőtt korban. Ezek a csoportok kevésbé olvasnak vagy sportolnak, viszont az internethez köthető szabadidő-eltöltés és a családdal, valamint barátokkal való kapcsolattartás szintén az átlagosnál jellemzőbb rájuk. Eredményeink alapján ötödik hipotézisünket elfogadtuk.

Hatodik hipotézisünkben *feltételeztük, hogy azok a fiatalok, akik a szabadidejükből fordítanak művészeti tevékenységre, gyakrabban látogattak gyermekkorukban extrakurrikuláris művészeti foglalkozásokat, mint azok, akik szabadidejükben nem foglalkoznak művészeti tevékenységekkel.* Eredményeink azt mutatják, jellemző, hogy aki fiatal felnőttként a szabadidejéből valamilyen művészeti tevékenységre áldoz, nagyobb eséllyel foglalkozik olyasmivel, amivel már gyermekkorában is találkozott. Az ifjúkori zenei tevékenységek pozitív kapcsolatot mutatnak a gyermekkori klasszikus zenei és hangszeres foglalkozásokon való részvétellel, a népzene-tanulással és zenekari részvétellel. A képzőművészeti aktivitások ifjúkori jelenléte pozitív kapcsolatban van a gyermekkori képzőművészeti tevékenységekkel, valamint a gyermekkori táncfoglalkozásokon való részvétellel. A vizuális vagy irodalmi történetmesélés a gyermekkori vizuális digitális

művészettel függ össze. Eredményeink alapján hipotézisünk részlegesen beigazolódott. Az arról való meggyőződés, hogy a gyermekkori művészeti tanulmányok hosszútávú kedvező hatásokkal járnak, valamint a gyermekkori zenetanulással töltött évekhez kapcsolódó kedves emlékek mind pozitívan korrelálnak azzal, hogy a fiatal személy évekkel később úgy döntsön: szabadidejében aktívan szeretne zenével, táncsal, vagy képzőművészettel foglalkozni.

Hetedik hipotézisünkben feltételeztük, hogy *a kultúrafogyasztók kevésbé érdeklődnek a hangversenyek iránt online, mint offline*. A hipotézis vizsgálatához az offline komolyzenei hangversenylátogatás és az online hangverseny-részvétel gyakoriságának változóit vizsgáltuk. A vizsgálat eredménye alapján megállapíthatjuk, hogy az online és offline hangversenylátogatás gyakorisága szignifikánsan eltér egymástól. Az offline hangversenylátogatás szignifikánsan ritkábban jellemző, mint az online hangversenylátogatás. Ennek értelmében hetedik hipotézisünk nem igazolódott be. Világosan kirajzolódik azonban az online rendezvenylátogatással kapcsolatos attitűd vizsgálatából, hogy a válaszadók többsége az offline kulturálódást részesíti előnyben, nem tartják azt online formában helyettesíthetőnek, és várakozással néznek az offline események elé. Ez az eredmény alátámasztja más, a témában a

pandémia után publikált kutatások eredményeit: a zene élvezete online keretek között nagyon csekély mértékben tud csak megvalósulni, a hangverseny a térbeli és időbeli közösségben éri el leginkább a tőle elvárt hatást (Váradi & Péter 2022).

Összegezve elmondhatjuk, hogy a *Gyermekkorai extrakurrikuláris művészeti tevékenységek és ifjúkori kultúrafogyasztás* c. kutatás eredményei rávilágítottak arra, hogy a gyermekkorai művészeti nevelés hatása megmutatkozhat az ifjúkori művészetfogyasztásban. Mind kurrikuláris, mind extrakurrikuláris szintéren érdemes nagyobb figyelmet fordítani a művészetek oktatására. A kultúra értékeivel való gyermekkorai találkozások minősége és gyakorisága nemcsak az érzelmi intelligencia kialakulásában játszik nagy szerepet, de a későbbi kultúrával való kapcsolatot is nagymértékben befolyásolja. Kutatásunk egyik fontos eredményét, amely szerint az egyes gyermekkorai művészeti tevékenységek elsősorban a velük rokon művészeti ágakat érintő kulturális helyszínek és események látogatását befolyásolják pozitívan, mind a családok, mind az iskolák, és a kérdésben döntéshozó erővel bíró politikai szervek figyelmébe ajánljuk. Eredményeink alátámasztják, hogy a gyermekkorai művészeti nevelés, a gyermekkorai művészeti fogyasztás jelentősen befolyásolja a későbbi kulturális és művészeti fogyasztás természetét. A kultúrafogyasztás olyan

kompetenciákat, szokásrendszereket alakít ki, amelyek később mind az egyén, mind a társadalom hasznára válnak. Eredményeink megerősítik, hogy a felnőttkori értékes kultúra fogyasztásához szükséges szokások megalapozását gyermekkorban kell megkezdeni, és ennek az extrakurrikulum mellett a kurrikulumban is helyet kellene biztosítani. Eredményeink elméleti és gyakorlati hasznosíthatóságát abban látjuk, hogy plusz információval szolgálhat a kultúra és oktatás terén folyó párbeszédhez, segítve ezáltal a művészeti nevelés területét érintő döntéshozatalt. Törekednünk kell tehát arra, hogy a művészeti tevékenységek minél szélesebb palettáját mutassuk meg a gyermekeknek, több lehetőség „kulcsot” adva így a későbbi kultúrafogyasztás ajtóihoz.

Irodalom

- Bárdossy, I. (2011). Lehetséges kérdések és válaszok a curriculumfejlesztéshez. Tananyag egyetemi hallgatók és pedagógusok számára. Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Neveléstudományi Intézet, Nevelés- és Oktatáseméleti Tanszék. Letöltés dátuma: 2023. 10. 16, forrás:
<http://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/curriculum/index.html>
- Báthory, Z. (1992). Tanulók, iskolák, különbségek. Budapest: Tankönyvkiadó.

- Bocsi, V., Karasszon, D., & Pusztai, G. (2012). Zeneértő hallgatók a felsőoktatásban. *Mediárium*, 6(1-2), 33-50.
- Barcelona Institute of Culture, Barcelona City Council (2023). Survey of cultural participation and cultural needs in Barcelona.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Harvard University Press.
- Casarin, F., & Moretti, A. (2011). An international review of cultural consumption research. *An International Review of Cultural Consumption Research (November 14, 2011)*. Department of Management, Università Ca'Foscari Venezia Working Paper, (12).
- Domokos, T., Kántor, Z., Pillók, P., & Székely, L. (2020). *Magyar fiatalok 2020*. Társadalomkutató KFT.
- Hunyadi, Zs. (2005). *Kulturálódási és szabadidő eltöltési szokások, életmód csoportok*. Budapest: Magyar Művelődési Intézet. Forrás: <http://mek.oszk.hu/15900/15918/15918.pdf>
- Jancovich, L., & Stevenson, D. (2023). *Failures in cultural participation*. Springer Nature.
- Morrone, A. (2006). Guidelines for measuring cultural participation. *UNESCO Institute for Statistics*, 10(08), 2011.
- Nahalka, I. (2003). Túl a falakon – Az iskolán kívüli nevelés módszerei. Gondolat Kiadói Kör, Budapest. 7. 14.
- Nagy, Á., & Veszprémi, A. (2018). A hidden extracurriculum fogalma. *Új pedagógiai szemle*, 62-76.
- Oskala, A., Keaney, E., Chan, T. W., & Bunting, C. (2009). *Encourage children today to build audiences for tomorrow*. Arts Council England. Otto, L. B. (1975).

Extracurricular Activities in the Educational Attainment Process. *Rural Sociology*, 40 (2), 162-176.

Páskuné Kiss, J. (2014). Tanórán kívüli iskolai és iskolán kívüli programok a tehetséggondozásban. *Géniusz műhely* 11 [23].

Forrás:

http://tehetseg.hu/sites/default/files/geniusz_muhely/2paskune_6onl.pdf

Peterson, R. A., & Kern, R. M. (1996). Changing Highbrow Taste: From Snob to Omnivore. *American Sociological Review*, 61(5), 900-907.

Rössel, J., Schenk, P., & Weingartner, S. (2017). Cultural consumption. *Emerging trends in the social and behavioral sciences*, 1, 14.

Székely, L. (Szerk.). (2018). *Magyar fiatalok a Kárpát-medencében. Magyar ifjúság kutatások 2016, tanulmánykötet.* Budapest: Kutatópont kft, Enigma 2001 Kiadó és Mediaszolgáltató Kft.

Trencsényi, L. (2006). A nevelési színtereket magába foglaló rendszer elemei In: Trencsényi László (szerk.): *Iskolán kívüli nevelés.* Bölcsész Konzorcium. 16–55.

Vámos, K. (2015). Elméleti keret a tanodák eredményességének vizsgálatához. Tani-tani Online. Letöltés dátuma: 2024. 07. 22, forrás: http://www.tani-tani.info/elmeleti_keret_a_tanodak_eredmenyessegenek_vizsgalatahoz

Váradi, J. (2013). Felmérés a kulturális rendezvények látogatottságáról, valamint a gyermekek zenei ízlésére ható tényezőkről és zenei ízlésvilágukról. *Parlando*, 55 (3). Forrás: <https://www.parlando.hu/2013/2013-3/2013-3-21-Varadi.htm>

- Váradi, J., & Józsa, G. (2021). A tanórán kívüli művészeti tevékenység hatása a művészeti rendezvények iránti attitűdre. *Gyermeknevelés*, 9(3), 28-43.
- Váradi, J., & Péter, Cs. (2022). A hangverseny-látogatás új formái a digitális térben. In J. Váradi (Szerk.), *Az online tér megjelenése a zeneművészeti oktatásban és a hangverseny-látogatásban* (old.: 117-132). Budapest: Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet.
- Váradi, J. (2023) *A művészeti nevelés helyzete és szerepe a 21. században*. Balassi Kiadó.

Nyilvántartási szám: DEENK/434/2024.PL
Tárgy: PhD Publikációs Lista

Jelölt: Kiss Julianna
Doktori Iskola: Humán Tudományok Doktori Iskola
MTMT azonosító: 10066878

A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények

Magyar nyelvű könyvrészletek (6)

- Kiss, J.:** A kárpátaljai intézményes zeneoktatás történetének áttekintése.
In: Zenepedagógia generációkon át : Tanulmányok Duffek Mihály 70. születésnapjára.
Szerk.: Szűcs Tímea, Bartalis Izabella, CHERD, Debrecen, 36-52, 2022, (Oktatókutatkozó könyvtára ; 15.) ISBN: 9786156012173
- Kiss, J., Kerekes, R., Bartalis, I.:** Motiváció megtartása az online térben.
In: Az online tér megjelenése a zeneművészeti oktatásban és a hangverseny-látogatásban.
Szerk.: Váradí Judit, Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézete, Budapest, 71-86, 2022. ISBN: 9786156192943
- Váradí, J., Kiss, J.:** A művészeti nevelés kurrikuláris lehetőségei: intézményvezetői tükrök.
In: Művészeti körkép : Kutatás a művészeti nevelés helyzetéről és lehetőségeiről, a tanórai és tanórán kívüli művészeti tevékenységről és rendezvényekről. Szerk.: Váradí Judit, Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet, Budapest, 19-36, 2020. ISBN: 9786156192158
- Kiss, J., Bartalis, I., Borsos, B.:** A tanulók extrakurrikuláris művészeti tevékenységei a háttérváltozók tükrében.
In: Művészeti körkép : Kutatás a művészeti nevelés helyzetéről és lehetőségeiről, a tanórai és tanórán kívüli művészeti tevékenységről és rendezvényekről. Szerk.: Váradí Judit, Magyar Művészeti Akadémia, Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet, Budapest, 55-70, 2020. ISBN: 9786156192158
- Váradí, J., Kerekes, R., Kiss, J.:** Az extrakurrikuláris művészeti tevékenység lehetősége az ének-zene tagozatos általános iskolában egy pilot kutatás alapján.
In: Prevenció, intervenció és kompenzáció. Szerk.: Hideg Gabriella, Simándi Szilvia, Virág Irén, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 101-111, 2020, (Hera évkönyvek; ISSN 2064-6755 ; 7.) ISBN: 9789633188576

6. **Kiss, J.:** Az ukrainai művészetoktatás az oktatási törvények tükrében kurrikuláris és extrakurrikuláris színtereken.
In: A köz- és felsőoktatás előtt álló kihívások a XXI. században Kelet-Közép-Európában az oktatási reformok tükrében : Nemzetközi tudományos konferencia : Beregszász, 2019. március 28-29. : Tanulmánykötet. Szerk.: Berghauer-Olasz Emőke, Gávrijluk Ilona, Hutterer Éva, Pallay Katalin, "RIK-U" Kft., Ungvár, 193-202, 2019. ISBN: 9786177692330

Magyar nyelvű absztrakt kiadványok (5)

7. **Kiss, J.:** Fiatalok kultúrafogyasztása gyermekkori tapasztalataik alapján.
In: Kutatások a zene és a zenepedagógia világában : 4. Zenepedagógiai Konferencia : Absztraktkötet. Szerk.: Váradi Judit, Pető Áron, Pótfi Melinda, Debreceni Egyetem, Debrecen, 28, 2024. ISBN: 9789634905745
8. **Kiss, J.:** Kultúrafogyasztóvá váló fiatalok: gyermekkorban dől el?
In: Művészettel nevelés generációkon át : Zenepedagógiai kutatások a Debreceni Egyetemen. Szerk.: Váradi Judit, Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet, Budapest, 16, 2024. ISBN: 9786156669025
9. **Kiss, J.:** Gyermekkori tanulmányok és ifjúkori művészet-fogyasztás a kárpátaljai főiskolai hallgatók körében.
In: Kutatások a zene és a zenepedagógia világában : 3. Zenepedagógiai konferencia : Absztraktkötet. Szerk.: Kerekes Rita, Kiss Julianna, Debreceni Egyetem, Debrecen, 23, 2023. ISBN: 9789634905080
10. **Kiss, J., Kerekes, R.:** A csoportos zenei órák megvalósulása a pandémia alatt.
In: XXI. Országos Neveléstudományi Konferencia: A neveléstudomány válaszai a jövő kihívásaira : Absztraktkötet. Szerk.: Molnár Gyöngyvér, Tóth Edit, MTA Pedagógia Tudományos Bizottsága; SZTE Neveléstudományi Intézet, Szeged, 575, 2021. ISBN: 9789633068335
11. **Kiss, J.:** Kárpátaljai főiskolai hallgatók kultúrafogyasztási szokásai gyermekkori extrakurrikuláris tevékenységeik tükrében.
In: Tanulás és innováció a digitális korban : Absztraktkötet. Szerk.: Kozma Tamás, Juhász Erika, Tóth Péter, Magyar Nevelés- és Oktatáskutatók Egyesülete, Budapest, 154, 2020. ISBN: 9786155657085

További közlemények

Magyar nyelvű könyvrészletek (2)

12. Kerekes, R., **Kiss, J.**: Csoportos zenei órák az online térben.
In: Az online tér megjelenése a zeneművészeti oktatásban és a hangverseny-látogatásban.
Szerk.: Váradi Judit, Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani
Kutatóintézete, Budapest, 53-70, 2022. ISBN: 9786156192943
13. **Kiss, J.**: Online zeneoktatás: tapasztalatok és perspektívák.
In: Oktatás - Informatika - Pedagógia : Tanulmánykötet. Szerk.: Buda András, Molnár
György, Debreceni Egyetem Nevelés- és Művelődéstudományi Intézet, Debrecen, 119-138,
2021. ISBN: 9789634903161

Idegen nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (1)

14. **Kiss, J.**: Elementary Schools of Art in Hungary are the Key to Increasing One's Chances,
Disadvantage Compensation and Multilateral Self-Development: [Review of the book The
elementary school of art as a school type to increase one's chances, by Szűcs, T.].
Cent. Eur. J. Educat. Res. 3 (1), 131-133, 2021. EISSN: 2677-0326.

Idegen nyelvű tudományos közlemények külföldi folyóiratban (1)

15. **Kiss, J.**: Pedagogični aspekti dijala'nosti di'ljachih instrumental'nih ansambliv.
Limes. 5, 97-104, 2018. ISSN: 2411-4081.

Magyar nyelvű absztrakt kiadványok (3)

16. Váradi, J., Kerekes, R., **Kiss, J.**, Józsa, G.: Hogyan tovább? Miért? Biztos?
In: Művészettel nevelés generációkon át : Zenepedagógiai kutatások a Debreceni
Egyetemen. Szerk.: Váradi Judit, Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és
Módszertani Kutatóintézet, Budapest, 13, 2024. ISBN: 9786156669025
17. Váradi, J., **Kiss, J.**: A művészeti nevelés kurrikuláris jellemzői és lehetőségei.
In: Neveléstudomány - horizontok és dialógusok : absztraktkötet. Szerk.: Varga Aranka, Andl
Helga, Molnár-Kovács Zsófia, MTA Pedagógiai Tudományok Bizottság PTE BTK
Neveléstudományi Intézet, Pécs, 62, 2019. ISBN: 9789634294733
18. **Kiss, J.**: Az extrakurrikuláris művészeti nevelés jellemzői.
In: Interdiszciplináris pedagógia múlt és jövő között : Tartalmi összefoglalók. Szerk.: Buda
András, Kiss Endre, Kiss Árpád Archivum Könyvtára; Debreceni Egyetem Nevelés- és
Művelődéstudományi Intézet, Debrecen, 26, 2019. ISBN: 9789634901259.

Idegen nyelvű absztrakt kiadványok (1)

19. **Kiss, J.**, Kerekes, R.: Teaching Experiences of Hungarian Music Teachers during the Pandemic.

In: 23rd International Conference on Education "Education in the Post-Pandemic Era: From Challenges to Opportunities : Proceedings Book. Ed.: Ekaterine Gulua, Anantdeep Singh, Valentina Chkoniya, Panagiotis Petrakis, Lara Burazer, European Center for Science Education and Research, Brüsszel, 472, 2021. ISBN: 9781638776239

A DEENK a Jelölt által az iDEa Tudóstérbe feltöltött adatok bibliográfiai és tudományometriai ellenőrzését a tudományos adatbázisok és a Journal Citation Reports Impact Factor lista alapján elvégezte.

Debrecen, 2024.08.23.

